

Voorlichtingsfolder autopsie (obductie), gericht aan de nabestaanden

U heeft deze folder gekregen omdat uw echtgenoot, familielid of dierbare is overleden. De behandelend arts heeft u gevraagd of obductie (ook wel autopsie genoemd maar in dit overzicht wordt de term ‘obductie’ gebruikt) verricht mag worden. Deze folder gaat over de vraag: “Wat is eigenlijk een obductie? Wat gebeurt er dan precies?” De omstandigheden waarin verdriet of andere emoties overheersen, maken het moeilijk om met zulke wedervragen te komen. Toch zijn deze wedervragen belangrijk en kunnen voor u medebepalend zijn of u wel of niet toestemming zult verlenen.

Deze folder is bedoeld om u te helpen bij uw besluit om wel of geen toestemming te verlenen. Als u na het lezen nog vragen heeft, kunt u deze natuurlijk altijd stellen aan de arts. Hij of zij zal u helpen een beslissing te nemen waar u later geen spijt van heeft.

In deze folder wordt uiteengezet waarom obductie belangrijk is en wat er bij dit onderzoek allemaal gebeurt.

Neemt u de tijd om de informatie goed te lezen en spreek met de arts het tijdstip af waarop u uitsluitel geeft over uw beslissing.

1. Wat is een obductie?

Obductie is een inwendig onderzoek op een overleden persoon. Het onderzoek wordt verricht door een patholoog, een medisch specialist. Voordat de patholoog aan de obductie begint, onderzoekt hij het lichaam eerst uitgebreid van buiten: het uitwendig onderzoek. Daarna begint het inwendige onderzoek, waarbij vrijwel alle organen van de overledene onderzocht worden. Een obductie is te vergelijken met een operatie en zal altijd op zodanige wijze worden uitgevoerd dat er achteraf vrijwel niets meer van te zien is. Het onderzoek wordt uiteraard op een respectvolle wijze verricht.

2. Toestemming voor obductie

Een obductie kan niet zonder toestemming van nabestaanden. U kunt overigens uw toestemming toespitsen op specifieke onderdelen. De procedure begint met de vraag van de arts of obductie mag worden verricht, het uitreiken van deze folder en bij u informeren of u nog vragen heeft. U als nabestaande bent degene die besluit of u toestemming verleent voor obductie. Besluit u geen toestemming te verlenen, dan wordt geen obductie verricht. Er is ook mogelijk om beperkt toestemming te geven. U kunt dan bepalen wat wel en wat niet onderzocht mag worden.

De toestemmingsprocedure is anders bij een zogenaamde niet-natuurlijk dood. Dit is met name van toepassing indien er een vermoeden is op een medische fout. Zie hiervoor bij 9. *kan ik voorwaarden stellen?*

De toestemmingsprocedure is ook anders bij kinderen tussen 1 en 18 jaar. Er kan dan een zogenaamde NODO procedure gestart worden. In dat geval spreekt men niet meer van een reguliere obductie maar van een NODO procedure. In principe licht de kinderarts u hier over in.

Tenslotte geldt dat als de overledene zelf vooraf in een wilsbeschikking heeft laten opnemen, dat hij/zij geen obductie wenst, dat u dan als nabestaande geen toestemming kunt verlenen aan een obductie.

3. Waarom obductie?

De uitkomst kan direct gevolgen hebben voor nabestaanden en of u zelf. Dit is natuurlijk alleen in enkele situaties van toepassing: in geval van een erfelijke ziekte of een besmettelijke ziekte. In het geval van een erfelijke ziekte kunnen bijvoorbeeld ouders van een overleden kind de informatie laten meespelen bij het krijgen van meer kinderen. Ook bij bijvoorbeeld acute hartdood kunnen *erfelijke* factoren aan het licht komen, die voor verwanten van belang kunnen zijn voor een herhaling van ernstige gebeurtenis. Bij een besmettelijke ziekte moet actie worden ondernomen om eventueel besmette personen op te sporen en te onderzoeken. De arts zal dit met u bespreken.

Een tweede belangrijke reden is doodsoorzaak en toedracht hiervan. Het is niet altijd duidelijk waaraan iemand precies is overleden en hoe een ziekteproces zich heeft voltrokken. Nabestaanden en artsen willen vaak weten hoe het ziekteproces en de

daaropvolgende dood verlopen is of er zeker van zijn hoe uitgebreid een ziekte nu was of dat er nog andere ziekten in het spel waren. De obductie is het hulpmiddel om goed te onderzoeken wat in de laatste levensfase is gebeurd. Zo kan men, achteraf, controleren of een medische behandeling juist is geweest en hoeveel effect dit heeft gehad. Dat zal niet meer van betekenis zijn voor de patiënt zelf, maar wel voor volgende patiënten. Zij kunnen profiteren van de lessen die van een obductie geleerd worden. De ervaring heeft geleerd dat ook bij patiënten, waar het allemaal duidelijk leek, zich toch nog zaken kunnen voordoen die niemand had verwacht. De informatie die een obductie oplevert helpt de artsen om kritisch naar de door hen ingestelde behandeling te kijken.

Andere redenen voor obducties kunnen het belang voor de wetenschap zijn. Van veel ziekten is een groot deel van de kennis ontleend aan studies van obductiemateriaal.

4. Wat gebeurt er bij een obductie?

In het kort gezegd wordt bij een obductie het lichaam van een overledene geopend en worden de organen in het lichaam geïnspecteerd. Daarna worden ze over het algemeen één voor één uit het lichaam verwijderd, gewogen, en ook ingesneden om de binnenkant te kunnen inspecteren. Vervolgens wordt uit elk orgaan een klein stukje weefsel genomen om microscopisch te onderzoeken. Dat is belangrijk, omdat niet alle afwijkingen met het blote oog herkenbaar zijn. Daarna worden de organen teruggeplaatst in het lichaam, behalve de organen waarvan het onderzoek nog niet afgerond kan worden (zoals bij onderzoek van de hersenen). Het lichaam wordt gesloten om vervolgens te worden overgedragen aan de begrafenisondernemer. Als de overledene voor een opbaring wordt aangekleed, is van de obductie niets meer te zien. Wel is het zo dat bij kale mensen, in geval van onderzoek van de hersenen (door schedellichting) niet onzichtbaar gemaakt kan worden. Als nabestaanden dit laatste bezwaarlijk vinden, kunnen zij dit bespreken met de arts. Er kan dan bijvoorbeeld een gedeeltelijke obductie plaatsvinden.

In de meeste ziekenhuizen wordt voor hersenonderzoek apart toestemming gevraagd aan de nabestaanden. Dit is echter niet wettelijk verplicht. Mocht u bezwaar hebben tegen hersenonderzoek, dan kunt u dit aan de arts kenbaar maken. Ook is het belangrijk te weten, zoals boven al vermeld, dat de hersenen niet onmiddellijk onderzocht kunnen worden, maar eerste behandeld moeten worden en pas later onderzocht kunnen worden. De hersenen worden daarom niet teruggeplaatst maar

later, na onderzoek, apart gecremeerd.

5. Het bewaren van weefsel en organen

Er zijn omstandigheden waarin, naast de kleine stukjes weefsel voor het microscopisch onderzoek, één of meer organen - of delen daarvan - langer worden bewaard. Een eerste reden kan zijn dat het orgaan héél klein is zodat het in zijn geheel voor het aanvullend microscopisch onderzoek moet worden meegenomen. Een tweede reden kan zijn dat het een ingewikkelde afwijking van het orgaan betreft die uitgebreider onderzoek, al dan niet in samenwerking met een expert, noodzakelijk maakt. Een derde reden kan zijn dat het weefsel of orgaan eerst bewerkt moet worden om tot onderzoek over te kunnen gaan. De bewerking kan enkele dagen en soms weken in beslag nemen. Voor hersenonderzoek bijvoorbeeld is een periode van zes tot twaalf weken nodig voor bewerking en beoordeling. Deze redenen maken het langer bewaren van de (delen van) organen noodzakelijk om tot een diagnose te kunnen komen. Een vierde reden om een (deel van een) orgaan te bewaren, is voor onderwijsdoeleinden. Als het orgaan op een treffende wijze een bepaalde ziekte illustreert, kan het een grote dienst bewijzen bij het onderwijs aan medische studenten, artsen en verpleegkundigen. Dit zal overigens zelden voorkomen.

Als bepaalde organen (of delen van) langer bewaard worden, dan worden deze weefsels of organen niet met de overledene mee begraven of gecremeerd. Zij worden later alsnog gecremeerd door het ziekenhuis, behalve als ze bewaard blijven voor onderwijsdoeleinden. Als u hiertegen bezwaar heeft, kunt u dit kenbaar maken aan de arts. Als uw bezwaar ertoe leidt dat tijdens de obductie onvoldoende gegevens kunnen worden verkregen, dan zal de arts dit met u bespreken. U kunt dan in samenspraak tot een voor u aanvaardbare beslissing komen.

6. Hoe lang duurt de procedure?

Als u toestemming geeft, wordt de overledene naar een afdeling pathologie overgebracht en wordt binnen afzienbare tijd (meestal één werkdag) obductie verricht door een patholoog. Mocht de periode voor obductie te lang duren, bijvoorbeeld bij overlijden in het weekend, dan kan daar in overleg een oplossing voor worden gevonden.

Het hele onderzoek zoals hierboven beschreven neemt tussen de één en drie uur in beslag. Daarna haalt de begrafenisondernemer de overledene af voor de voorbereidingen voor opbaring en/of begrafenis of crematie. Over het algemeen

doorkruist een obductie niet de officiële gang van zaken rond begrafenis of crematie. Na de obductie maakt de patholoog een verslag dat hij opstuurt naar de arts die de obductie heeft aangevraagd. Als u daar prijs op stelt maakt deze arts een afspraak met u om de bevindingen van de patholoog met u te bespreken. De afspraak hiervoor is meestal ruim een maand na de obductie zodat het verslag helemaal afgerond is. Als u dan nog vragen heeft, kunt u deze met de arts bespreken. Als het nodig mocht zijn, kan de arts weer contact opnemen met de patholoog voor nader overleg.

7. Uitzonderlijke situaties: een niet natuurlijk dood.

Als iemand een niet-natuurlijke dood is gestorven of als het in het belang van de volksgezondheid is een obductie uit te voeren, dan gelden andere procedures.

Iemand die overlijdt na een ongeval, misdrijf of vermoeden daartoe, is een niet-natuurlijke dood gestorven en moet gezien worden door een gemeentelijke lijkschouwer. Na overleg met een justitie, kan een officier van justitie een gerechtelijke obductie laten verrichten of besluiten om het lichaam te laten vrijgeven. Een gerechtelijke obductie vindt plaats in geval van een misdrijf of het vermoeden daartoe en wordt verricht door een gerechtelijke patholoog. Voor een gerechtelijke obductie is toestemming van de familie niet ter zake: de officier van justitie legt dan beslag. Maar als het lichaam wordt vrijgegeven en nabestaanden of de arts willen precies weten wat er gebeurd is, dan kan een obductie plaatsvinden door de patholoog van het ziekenhuis. Hiervoor is altijd toestemming van de nabestaanden vereist.

Een dergelijke situatie kan ook van toepassing zijn indien er een vermoeden is op een medische fout. Dit is in de praktijk soms zeer lastig af te grenzen van een medische risico. U verdient aanbeveling dit te bespreken met de aanvragend arts en het verschil tussen risico en fout te laten uitleggen. In een situatie van een fout wordt de geneeskundige inspectie erbij betrokken. De beschrijving in deze folder is dan niet meer van toepassing.

8. Is een obductie bij een kind hetzelfde als bij een volwassene?

In principe is de procedure bij kinderen hetzelfde als bij volwassenen. Soms wordt weefsel uitgenomen voor genetisch onderzoek. Dit is vooral belangrijk indien een kind tijdens de zwangerschap of rond de geboorte is overleden en er een uitspraak

gedaan moet worden of een afwijking erfelijk is waardoor er een kans op herhaling is bij een volgende zwangerschap. Als het hele kleine kinderen betreft, zijn de organen uiteraard ook heel klein en zal het hele orgaan in plaats van een stukje weefsel microscopisch onderzocht moeten worden en zal iets eerder worden overgegaan tot het bewaren van de organen om ze op een later tijdstip beter te kunnen bekijken. Aangeboren afwijkingen bij kinderen zijn vaak complexer dan afwijkingen bij volwassenen en ze vereisen uitgebreider onderzoek.

Als u bezwaar heeft tegen het langer bewaren en niet mee begraven of cremieren van organen, kunt u dat kenbaar maken aan de arts en wordt met uw wensen rekening gehouden.

Uitgebreidere informatie over het verrichten van obducties bij kinderen kunt u lezen in de voorlichtingsbrochure *Obductie; informatie voor ouders en hulpverleners over onderzoek na overlijden bij kinderen* van de Vereniging Samenwerkende Ouder- en Patiëntenorganisaties betrokken bij erfelijke en/of aangeboren aandoeningen (VSOP), tel. (035) 602 85 55 of e-mail vsop@vsop.nl. Deze brochure kunt u vragen aan de arts en is tevens verkrijgbaar bij het patiëntenservicebureau van het ziekenhuis.

9. Kan ik voorwaarden stellen?

Het kan gebeuren dat u wel toestemming wilt geven voor obductie, maar dat u bijvoorbeeld liever niet wilt dat organen bewaard worden of dat de hersenen uit de schedel gehaald worden voor nader onderzoek. Vaak wordt voor dit laatste al apart toestemming gevraagd hoewel dit niet verplicht is.

Uw eventuele bezwaren kunt u kenbaar maken aan de arts die aan u toestemming voor obductie heeft gevraagd. Als uw bezwaar ertoe leidt dat de obductie onvoldoende gegevens zal opleveren, dan zal de arts dit met u bespreken. U kunt dan op basis van deze informatie nieuwe afwegingen maken voordat u een besluit neemt. De aanvragend arts zal bezwaren nooit naast zich neer (kunnen) leggen. Uiteindelijk bepalen de nabestaanden wat er gebeurt.

10. Transplantatie donorschap.

Het is van belang dat de procedure voor transplantatie donorschap en obductie elkaar soms wel en soms niet in de weg zitten. Een hartdonorschap gaat natuurlijk voor

maar er zijn situaties waarin juist het belang van een obductie zwaarder weegt. Indien u weet dat de overledene zich als donor heeft aangemeld, overlegt u dit dan met de aanvragend arts. Ook kan een transplantatiecoördinator informatie geven.

11. Vragen?

Als u nog vragen heeft kunt u deze bespreken met de arts in het ziekenhuis. Ook kunt u contact opnemen met het patiëntenservicebureau in het ziekenhuis.

*Deze folder is een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Pathologie (NVVP).
De folder is tot stand gekomen in samenwerking met de Nederlandse Patiënten
Consumenten Federatie (NPCF).*

16 juli 2001.
Herzien mei 2011.
Herzien juni 2012